

KNJIŽEVNA POROČILA

Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. I. V Ljubljani. Učiteljska tiskarna. 1923. 400 str.

Ta obsežna in tudi v tipografskem pogledu vzorna knjiga je za slovenstvo naravnost dokument in simbol. Dokument sistematičnega navora na kulturnem polju, ki se ne ustavi ob doseženih uspehih, da bi jih ponavljal in užival, ampak jih rabi samo kot dobrodošlo stopnjo za korak naprej in kvišku: uspehi podžigajo podjetnost in dajejo jamstvo, da bodo tudi nove, dotlej nenavadne, težje naloge premagane. V svojem bistvu je ta napor pri nas že stoletja star; konkretno obliko, ki je ustvarila te razprave, pa je dobil v dobi vojnih grozot in mučnega pričakovanja v letih 1916. in 1917. Iz kroga, ki je takrat ustvaril «Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino» — osamljeno slavistično publikacijo v svetovni vojni! — in ki se je pozneje ožje sklenil na ljubljanski univerzi, je izšla misel, da treba pripravljati delo za najvišji narodov organ, ki za univerzo krona kulturno prizadevanje kakega naroda in je v kulturnih prašanjih njegov najvišji forum: za akademijo. Inicijatorjev pri tem naporu ni ovirala niti zavest, da so njih gmotna sredstva skromna, niti skepsa in slabo prikrita animoznost, s katero je njih idealno stremljenje pozdravil del naše publicistične javnosti (gl. Ljubljanski Zvon, 1921, 638 do 640). Zavedali so se, da tiči vsa skrivnost uspeha v pogumnem, dobro premišljenem začetku in v sistematični usmerjenosti vsega dela. Morečo negotovost, da bodo morali podjetje, ki stane silne denarje, začeti brez krepkejše državne podpore, jim je pregnala uvidevnost pokrajinske uprave, idealna požrtvovalnost nekaterih rodoljubnih zasebnikov in podjetna dalekovidnost tiskarne. «Razpravam» priloženo «Izvestje» o prvih dveh letih poročja podrobno o vsem notranjem poslovanju društva in njegovih uspehih.

«Razprave» pa so obenem tudi razveseljiv simbol, kako živa je pri nas zavest, da se moramo kot narod uveljavljati tudi na kulturnem polju, da samo vegetativno življenje ni dovolj, ampak da se moramo uveljavljati tudi v duševnih strokah, prinašati vanje svojo besedo in svoj odgovor, ne pa se zadovoljevati s pohlevno vlogo skromnih osebenjkov v kulturni družbi. Znanstveno delo s tako zavestjo in takim obsegom ne ostane nikdar omejeno na ozki krog znanstvenikov strokovnjakov, ampak na široko oplodi vso duševnost kakega naroda. Posebno pri kulturno mladih narodih, ki so v začetku svojega intenzivnega znanstvenega dela nujno navezani na to, da obdelajo svojo lastno njivo, za katero se drugi niso brigali. Eden prvih znanstvenih problemov je za take narode popolnoma naravno problem spoznavanja samega sebe, lastne preteklosti in lastnega bivanja. Z delom na tem polju se znanstveniki tudi najlepše legitimirajo za vstop v mednarodni znanstveni krog, ki od njih baš takšnega dela v prvi vrsti pričakuje. Intenzivnost znanstvene metode in široka perspektiva pravega znanstvenika poživlja znanstveno delo samo in je ono skrivnostno gibalo, ki razgiblje čitateljevo notranjost, dasi se čitatelj sam za gole «rezultate» mogoče toliko niti ne zanima. Tako tudi znanstvenikovo delo opravlja ono funkcijo v narodnem življenju, ki je v največji meri lastna umetnosti: človeško notranjost razgiblje in razniha in ustvarja na ta način potencirano zavest življenja, osvobodi življenjske sile, da se lahko razmahnejo, osvobodi tako človeka samega. To je bijološka funkcija znanosti v življenju vsakterega naroda, ki je enakovredna dragoceni obogatitvi duševnega zaklada s spoznanjem vsake nove resnice. Ta harmonija med narodom in znanostjo je mogoča v največji meri

---

Književna poročila

šele tedaj, če se znanost obrača k narodu v njegovem jeziku, ker samo takrat lahko skladno zazvenijo sorodne strune. Tako je lastna znanost važen postulat in življenjski pogoj za vsak narod. Ali je narod velik ali majhen, ne prihaja tukaj v poštev. Noben narod ne more na polju znanosti opraviti vsega, toda vsak, ki hoče med drugimi kaj veljati, mora gledati, da opravi kolikor se dá mnogo. Delo, ki ga je na tem polju opravil, bo brez vsakega ugovora ob vsakem tehtanju narodov lahko položil v skodelico zraven svojega števila. Kakor v svetovni politiki, velja tudi tukaj, da je problem vsakega malega naroda v tem, da postane večji; znanstveno delo pa je vseskozi neoporečen in splošno priznan sestaven del veličine vsakega naroda, bodisi velik ali majhen!

Kdor razmišlja take misli, je moral z veseljem pozdraviti ustanovitev «Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani» in z veseljem vzame v roke vsako delo, ki je živa in zgovorna priča njegovega dela in njegovih uspehov. V bogatem gradivu, ki ga prinaša prvi zvezek «Razprav», bo vsakdo nekaj našel, saj je pri nas vedno bilo in bo med izobraženci mnogo ljudi, ki se zanimajo za naš jezik in probleme, ki tičijo v njem, za našo zgodovinsko in literarno preteklost, za probleme, ki tičijo v splošnem jezikoslovju ali ki jih nudi filozofija. Pomenljiv je članek I. Prijatelja, ki obravnava predzgodovino ustanovitve «Slovenske Matice». Naša Matica je bila ustanovljena kot društvo, ki bi se lotevalo založniških podjetij, za katera bi naše privatno, takrat še precej nerazvito založništvo ne bilo dovolj močno: vršila bi naj v skromnih mejah funkcije nekake naše akademije. Sledeča desetletja pa so Matico prehitela, danes imamo par založnikov, ki so Matico že daleč prehiteli, danes imamo drugo društvo, ki vrši uspešno one naloge, za katere je bila svoje dni Matica ustanovljena. In — kar je glavno! — danes imamo drugačne kulturne potrebe in vse drugačna kulturna sredstva, ko v oni dobi, ko se je Matica snovala. Primera med kulturno politiko tedanje dobe, kakor odseva iz izčrpnega Prijateljevega članka, in med današnjo je nenavadno poučna. Poučen pa je predvsem pogled na naš razvoj in napredek, ki je postavil na laž vse boječče kvaražugonstvo takratnih skeptičnih črnogledcev. *Historia vitae magistra!*

Poleg «Razprav», ki jim bogate vsebine v kratkem referatu ni mogoče izčrpati, je kot publikacija «Znanstvenega društva» izšla v založbi Kleinmayr & Bamberg še V e b r o v a «Analitična psihologija I.» in v založbi Učiteljske tiskarne istega pisatelja «Ētika». Isti založnik je z znano podjetnostjo sprejel v svojo založbo tudi R a m o v š e v o «Historično slovnico slovenskega jezika», ki je preračunana na sedem knjig, izmed katerih se prva že pridno tiska. Tudi ta fundamentalna publikacija bo izšla pod naslovom «Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani».

Tako je nezlomljivi idealizem v zvezi z žilavo iznajdljivostjo in požrtvovalno pomočjo slovenske javnosti v težkih razmerah premagal vse težkoče, ki so se stavile podjetju nasproti in v razmeroma kratki dobi rodil lepe in razveseljive uspehe. Društvo žaluje nad izgubo dveh svojih najboljših članov, M. P l e t e r š n i k a in Fr. K o s a, jamstvo za plodni nadaljnji razvoj pa mu je številni mladi znanstveni naraščaj, rastoče zanimanje, s katerim slovenska javnost delovanje društva zasleduje in gmotno podpira ter obljubljen stalna državna podpora. Tako bo društvo lahko sistematično začelo izvrševati oni lepi znanstveni program, ki ga je razvilo v svojem «Izvestju». Kot prva nova publikacija pridejo sedaj na vrsto Kopitarjeva pisma baronu Cojzu, ki jih je za izdajo priredil Ivan P r i j a t e l j.

Književna poročila

Publikacije «Znanstvenega društva» so eden najlepših darov, s katerimi se je naši javnosti oddolžila naša alma mater Labacensis. Iz njih se bo razvila bodoča ljubljanska akademija.

J. A. G.

Dr. France Veber: Etika. (Konec.)

Svojo fundamentalno tezo pa utemeljuje Veber v zmislu predmetne teorije takole:

Običajna definicija vrednote ali lepote, namreč, da je katerikoli pojav vreden ali nevreden (lep ali grd) le tedaj in le v toliko, kadar in v kolikor ga vrednotimo, odnosno estetično uživamo, ne zadene baš najglavnejšega jedra vrednote, oziroma lepote. Ako bi bila ta definicija v resnici v polni meri veljavna, tedaj bi vselej tedaj, ko pripisujemo kakemu pojavu vrednoto, oziroma lepoto, morali obenem misliti kakor na pojav sam, tako tudi na svoje vrednočenje, oziroma estetično uživanje dotičnega pojava, kar pa nikakor ne velja. Ako bi ta definicija veljala, tedaj bi n. pr. naše prepričanje, da je oseba X plemenita, moralo biti naravnost istovetno samó z našim prepričanjem: spričo osebe X doživljam nje spoštovanje. S tako interpretacijo je pa naravnost na glavo postavljen pravi zmisel one moje etične sodbe. Ako bi bila torej psihološka definicija vrednote v polnem obsegu veljavna, bi bile načelno možne samó konstatacije fakta, da v danem primeru n. pr. nekoga spoštujemo, vnaprej bi pa bilo izključeno prepričanje, da je oseba, ki jo spoštujemo, plemenita. Iz teh razlogov je treba opustiti zgolj psihološko definicijo etične vrednosti in smatrati tudi to vrednost, kakor vsako drugo, in kakor lepoto, za samosvojo predmetno kvaliteto, ki nastopa kot obligatoričen lasten objekt etičnega vrednočenja (spoštovanja), ki se pa sama zopet ne sme zamenjavati z vrednočenjem samim. Kakor imenujemo n. pr. gledanje barve že radi njene kazalne funkcije «predstavljanje» barve, prav tako bi lahko imenovali tudi etično čuvstvovanje zopet le «predstavljanje», ki se pa razlikuje od predstavljanja v navadnem zmislu besede le po tem, da nam ne kaže barve, temveč etično vrednost dotičnega pojava. Kakor dojemam s predstavo barve «barvo» kot objektivno lastnost zunanjih predmetov, dojemam s čuvstvom spoštovanja «plemenitost» kot objektivno lastnost kake osebe. Očividno je torej, da avtorjeva etika stoji in pade s predmetno teorijo.

Na podlagi kakega razmotrivanja pride avtor sploh do dojma predmeta in preko njega do predmetne teorije?

Ako konstatiramo, tako argumentira avtor, n. pr. da je peč v sobi gorka, moramo doživeti najprej predstavo peči in njene temperature, vendar pa peč, o kateri trdim, da je gorka, ni in ne more biti identična z mojo predstavo peči, ker bi v nasprotnem primeru mogel trditi, da je moja predstava peči topla, kar je pa očividno nezmisel. Tedaj moram nujno razločevati med predstavami, ki so psihičnega, in njihovimi predmeti, ki so nepsihičnega značaja, in kot taki popolnoma neodvisni od odgovarjajočih predstav.

Ta temeljna misel predmetne teorije vsebuje pa tudi že njeno temeljno napako.

Ko vidim v svoji sobi peč, ne doživljam predstave peči, temveč peč z vsemi njenimi tako zvanimi fizičnimi lastnostmi. To je faktum, ki ga vsa predmetna teorija ne spravi s sveta. Apeliram na iskrenost vseh predmetnih teoretikov z vprašanjem: ali doživljajo, ko vidijo pred seboj kak predmet, n. pr. peč, v resnici v svoji duševnosti še neko tako zvano predstavo, ki ni pred njimi, ki ni razsežna, ne gorka in ne taka in taka. Jaz za svojo osebo moram izjaviti, da ne najdem pri najboljši volji v momentu, ko vidim peč pred seboj, v svoji duševnosti absolutno ničesar, kar bi bilo, četudi samo približno, podobno